

Privatna arhivska građa (privatni arhivi) u zakonima država jugoistočne Evrope

POPOVIĆ, Jovan P., *Private Archives in the Archival Legislation of the South East Europe*. *Atlanti*, Vol. 17, N. 1-2, Trieste 2007, pp. 157-171.

Original in Bosnian, abstract in English, Italian and Slovenian

The question of safeguarding and handing of archival documents, which is to found privately, is just such as the question of existence of archives. As that problem is presented in all world archives, but on the other hand is not equally expressive in all countries. The expansion and its degree depends mostly how legislation saves, protects and offers safeguarding the documents, from the origin of documents till delivering of them to archives, and because of development of public conciseness and the conciseness of protection of archival documents as the documents of cultural heritage as cultural good thing. At the beginning of my lecture I may put the question what is really a private archives. In the former socialistic states, that my lectures concern, the private archives were family and personal archives. My wish is of course in that to show, how the states at southeast Europe legislative saved the protection of "special archival documents". In former Yugoslavia a private archival documents mostly appears under the legal protection of archives. The character of the ownership of records or archives presented a legal regulation in the trend of protection.

1. Dr. Bogdan Lekić, *Neki problemi zaštite i preuzimanja arhivske građe koja se nalazi u privatnim arhivima* «ARHIVISTI», zv. 38, Beograd 1988.

Pitanje zaštite i preuzimanje arhivske građe koja se nalazi u privatnom posedu prisutno je onoliko koliko i postojanje arhiva. Iako je taj problem prisutan kod svih arhiva u svetu on nije u podjednako meri izražen kod svih zemalja. Stepenn njegovog ispoljavanja zavisi pre svega „u kojoj meri zakonska regulativa obezbeđuje zaštitu arhivske građe od njenog nastanka, pa sve do predaje arhivu i stepena razvijenosti društvene svesti i svesti građana o potrebi i značaju zaštite arhivske građe kao kulturnog dobra.“¹

Na samom početku postavlja se pitanje šta se smatra privatnim arhivima? Pod privatnim arhivima u ranijim socijalističkim zemljama (države koje obuhvata referat) uglavnom su se smatrali porodični i lični arhivi.

Ma koliko se davao i daje prioritet fondovima državnih i društvenih organa i organizacija oko kojih se iscrpljuje glavna energija arhivskog delovanja ipak u pojedinim trenucima i nepopunjenost fondova, privatni arhivi stignu u prvi plan (ratne i druge sporedne prilike). Svakako, ne samo u drugim prilikama već i uopšte privatni arhivi su izuzetno važni, te bi posebnu brigu trebalo posvetiti njihovoj zaštiti i sve to normativno na najbolji način urediti.

Tema ovog referata nije da definiše šta su to privatni arhivi i obrazlaže koji sve arhivi mogu biti ili su privatni arhivi i šta se smatra privatnom arhivskom građom, jer je to svima znano, (porodični i lični arhivi, arhivska građa privatizovanih preduzeća, političkih stranaka i partija, verskih zajednica i drugih imaoca arhivske građe), već da se iznese kako su i u kojoj meri države na području Jugoistočne Evrope zakonodavno rešili zaštitu ove „posebne arhivske građe“?

U bivšoj SFRJugoslaviji, iz koje su nastale šest novostvorenih međunarodnih i međusobno priznatih država, privatna arhivska građa je uglavnom bila stavljena pod sistem pravne zaštite arhivske građe. Karakter vlasništva ove građe nametnuo je onu pravnu regulativu u pogledu zaštite, koja je morala voditi računa i o interesima društva i interesima i pravima vlasnika građe (zabrana iznošenja građe u inostranstvo bez odobrenja nadležnog organa; arhivi imaju pravo da je i obavezu da je evidentiraju, ko ima pravo preče kupovine, zabranu prodaje između fizičkih lica i dr). Uglavnom moglo se reći da su postojale dobre zakonske norme i jasne pojmove u teoriji, ali je praksa bila dosta manjkava. Različiti su bili razlozi. Arhivski zakonski propisi „stavljali su“ arhivima u nadležnost zaštitu celokupne arhi-

vske građe na prostorima bivše SFRJ, pa samim tim i pravnu zaštitu privatne arhivske građe².

Nakon prestanka jednopartijskog sistema i nagle privatizacije društvene i državne svojine u zemljama koje se ovde obrađuju (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Slovenija, Srbija, Albanija, Bugarska, Mađarska i Rumunija) i posle uvođenja višepartijskog sistema u „zagospodaruje privatna svojina“ čime se rapidno uvećava broj privatnih arhiva, odnosno imaoca privatne arhivske građe.

Samo u manjem broju ovih zemalja je regulisano ko to sme izvršiti uvid u privatnu arhivsku građu ili privatni arhiv i time pristupiti njenom nadzoru i zaštiti. U većem broju zemalja moraju se razrešiti pitanja tretiranja privatne arhivske građe (pozicione ili opozicione partije, privatna preduzeća, i dr.). Nastankom mnoštva privatnih preduzeća i drugih privatnih stvaralaca arhivske građe postavlja se i pitanje koji su to upravni organi ili organizacije, sudovi ili agencije koji vode registar tih stvaralaca i ažurno prate njihov rad, razvoj, institute stečaja i likvidacije, da bi nadležni organi i arhivi posebno ako im je to stavljeno u delokrug blagovremeno reagovali? Najčešće su to privredni sudovi ili određene agencije. Mnogo je tu složenih pitanja kao na primer da li preduzeća stečajem ili likvidacijom, otkupom i dr imaju pravnog sledbenika i koje taj naslednik ili će njihovu građu preuzeti po pravilu nadležni arhiv.

Često se postavlja pitanje koje su ingerencije arhiva prema arhivskoj građi i registraturskom materijalu koji tranzicionim postupkom iz društvene odnosno državne svojine prelazi u privatno vlasništvo ako to izričito nije zakonom propisano? Vlasnici najčešće zahtevaju i dobivaju pripadajuću dokumentaciju kao neotuđivi-sastavni deo svega onoga što je kupljeno, bez obzira da li je to navedeno ili nije u popisu kupljene popisa imovine.

Rhivisti treba da prate *institut privatizacije* i da znaju da li se prodaje sva imovina ili njen deo, odnosno da li je arhivska građa ranijeg vlasnika deo te kupljene imovine? To pre svega iz razloga jer se u praksi često dešava da se Ugovorom o kupoprodaji na bilo koji način ne ukazuje na arhivsku građu i registraturski materijal i njihov status. Ovom problematikom trebalo bi da se pored ovlašćenih arhiva pozabave nadležna ministarstva, agencije, sudovi i druge institucije.

Vrlo je korisno znati šta će se desiti sa arhivskom građom ukoliko novi vlasnik preduzeća promeni proces proizvodnje i delokrug a takva mogućnost ugovorom nije regulisana? Vlasnicima je uglavnom dozvoljeno da kupljenom imovinom raspolazu „kako hoće“, pa i da preduzeća preprodaju. Šta će se u tom slučaju dešavati sa tehničko-tehnološkom dokumentacijom, patetnim, autorskim i licencnim pravom?

Desiće se i slučajevi da određena fabrika stane sa proizvodnjom, jer nije u mogućnosti da bez preuzete dokumentacije izvrši, recimo remont mašine, koja je glavni oslonac proizvodnje, ili da promeni odnosno kupi rezervni deo a ne zna koji je tip mašine ili ko je njen proizvođač. *Zato su propisi, agilna aktivnost arhivista i savesnot radnika koji se u preduzećima bave poslovanjem dokumentacije preduslov za zaštitu te arhivske građe.*

POPOVIĆ, Jovan P., *Gli archivi privati nella legislazione archivistica dell'Europa sudorientale.* Atlanti, Vol. 17, N. 1-2, Trieste 2007, pp. 157-171.

Il problema della salvaguardia e della gestione dei documenti d'archivio, da fondare privatamente, è come quello dell'esistenza degli archivi. Dal momento che tale problema si presenta in tutti gli archivi del mondo, ma al tempo stesso non assume la stessa rilevanza in tutti i paesi. Il grado di sviluppo dipende più di tutto dal modo in cui la legislazione salva, protegge ed offre salvaguardia ai documenti, dall'origine al momento della consegna agli archivi, e dallo sviluppo di una pubblica presa di coscienza e dalla presa di coscienza che la protezione dei documenti d'archivio intesi come bene culturale è da considerarsi come buona azione culturale. All'inizio del mio intervento potrei porre la questione su cosa in effetti sia un archivio privato. Nei paesi ex socialisti, materia del mio intervento, gli archivi privati erano gli archivi personali e familiari. La mia speranza è di mostrare come gli stati del sudest europeo proteggessero per norma di legge gli "archivi speciali". Nell'ex Jugoslavia un documento privato per lo più appare sotto la protezione legale degli archivi. Il carattere del proprietario di documenti o archivi presentava una regolazione legale nella tendenza alla protezione.

2. Dr. M. Milošević, *Briga o privatnim arhivima u savremenoj arhivističkoj praksi* «Sodobni arhivi», Maribor, 1987 godine.

POPOVIĆ, Jovan P., Privatno arhivsko gradivo (privatni arhivi) u zakonih država jugovzhodne Evrope Atlanti, Zv. 17, Št. 1-2, Trst 2007, str. 157-171.

Vprasanja zascite in prevzemanja privatnega arhivskega gradiva v arhive so prisotna tako dolgo kot obstajajo moderne arhivske ustanove. Čeprav so ti problemi prisotni v vseh arhivih po svetu se ti različno rešujejo in so odvisni od dikcije zakonske regulative, ki doloca in zagotavlja zascito (tudi) privatnega arhivskega gradiva od njegovega nastanka do predaja v arhiv. Ta zascita je odvisna tudi od stopnje razvoja družbene zavesti v posameznih državah in zavednja občanov o pomembnosti varovanja privatnega arhivskega gradiva kot kulturne dediscine. V prvi vrsti avtor definira privatne arhive in jih v casu realnega socializma poveže z rodbinskimi in osebnimi arhivi v nadaljevanju pa avtor predstavlja arhivsko zakonodajo v nekaterih državah jugovzhodne Evrope s katero se rešujejo problemi povezani s tem «posebnim arhivskim gradivom».

Inače poznata je praksa, a što je i logično, da građansko pravna lica i pojedinci mogu biti i **jesu vlasnici** arhivske građe koja je nastala njihovim radom.

Mora se vršiti i edukacija stručnih lica koja učestvuju u postupcima svojinske transformacije privrednih preduzeća (stečajni upravnici, stečajna veća, likvidacione starešine, odgovorni za oblast registraturskog materijala i arhivske građe u preduzećima i dr).

Vrlo je teško „nametnuti“ idealni model za privatizovana preduzeća u zaštiti privatne arhivske građe. No svakako je *potrebno ograničiti lične slobode i prava vlasnika koji misle da kupovinom preduzeća mogu raspolagati i arhivskom građom i raditi sa njom što hoće.*

Nakon prorade zakonskih propisa kojima se regulišu prava i dužnosti privatnih arhiva odnosno propisani postupci zaštite privatne arhivske građe³ u državama Jugoistočne Evrope, došlo se do saznanja da je u pojedinim državama daleko bliže i konkretnije regulisana oblast ovog vida zaštite arhivske građe, a u drugim državama to je ili osnovnim ili posebnim odredbama samo načelno propisano, ali se već i kod njih u pripremljenim predlozima zakona koji su u postupku donošenja to dosta kvalitetnije i savremenije predlaže i razrađuje.

Nedvosmisleno je, da u svim državama postoji privatna arhivska građa i privatni arhivi ali da se tom institutu ne daje svuda pripadajući prioritet.

Arhivska građa u privatnom vlasništvu s obzirom na njen značaj po pravilu mora uživati posebnu zaštitu u zakonodavno pravnom sistemu svake zemlje.

Međutim, treba istaći da ni u jednoj zemlji nije na sveobuhvatan ili savremeni način regulisana ova oblast zaštite (digitalni i drugi oblici zaštite).

U svim državama je skoro na istovetan način propisan postupak prava preče kupovine za slučaj njenog otuđenja⁴. Svi privatni arhivi odnosno imaoци arhivske građe bez obzira dali su njeni stvaraoci ili su na bilo koji način došli u njen posed, (izuzev putem krivičnog dela, zbog čega će im biti oduzeta građa i protiv njih podneta prijava nadležnom organu) imaju pravo na besplatna stručna uputstva od strane arhiva.

Različitosti u pravnom regulisanju načina zaštite privatne arhivske građe i status privatnih arhiva nema potrebe ovde komentarisati ili čak komparirati, jer se to vidi iznošenjem važećih odredbi propisa iz zakona o arhivskoj delatnosti u državama koje obrađuje referat.

Referat obrađuje kako su, pre svih, novostvorene države sa prostora bivše SFRJ⁵, (Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Slovenija i Srbija), a onda u granicama saznanja i zemlje Jugoistočne Evrope (Albanija, Bugarska, Mađarska i Rumunija) pravno regulisale pitanje zaštite arhivske građe privatnih arhiva (privatne arhivske građe) prema važećim propisima.

3. U socijalističkom društvenom uređenju koji je do skora vladao prostorima zemalja koje obrađuje ovaj referat „privatna svojina je bila ostatak klasnog društva i više ekonomsko pravni odnos i po svom predmetu i obimu ograničena“. Lična svojina (primer autorsko pravo) „u ostvarivanju ličnih potreba i prava bila je u principu neograničena“.

4. Nije retka pojava, da se pojavljuju nakupci i prekupci arhivske građe, bilo da je ona u društvenoj odnosno državnoj svojini, a da se i nakon njihove identifikacije ih iz raznoraznih razloga mimoilaze propisane sankcije. Dešava se i to da se umesto u nadležnom- javnom arhivu građa nađe na deponijama smeća ili na skladištima sekundarnih sirovina. Daleko bolje od toga je da ukoliko ta građa ne dospe u nadležni arhiv, nađe u privatni arhiv, jer će biti spašena. Goruća potreba arhivista i arhiva je da intezivno-nenametljivo rade na sprečavanju ovakvih slučajeva.

5. U BiH sistem organizovanosti pa i zakonodavnog uređenja je dosta usloženo i razučeno. Propisi iz arhivskog zakonodavstva kao i za druge delatnosti u BiH donose se na nivoima: Republike BiH, Federacije BiH, Republike Srpske, deset kantona i distrikta Brčko.

DRŽAVE SA PROSTORA BIVŠE SFR JUGOSLAVIJE

CRNA GORA

Zakon o arhivskoj djelatnosti⁶ ne ističe posebno privatne arhive. Međutim, u članu 3. Zakona se nabraja što sve čini arhivsku građu pa između ostalih subjekata nabraja i onu koja je nastala u radu:..., „*preduzeća, društava, građansko-pravnih lica, istaknutih naučnih, kulturnih, javnih, političkih i drugih ličnosti bez obzira na vreme i mesto nastanka*“

U sledećem članu Zakona se kaže da registraturski materijal i arhivska građa uživa zakonsku zaštitu bez obzira kome pripada i da li je evidentirana.

U nadležnost Državnog arhiva Crne gore nabraja i obavezu „da vrši zaštitu arhivske građe iz svih perioda istorije Crne Gore koja se nalazi na njenoj teritoriji ili se na nju odnosi“. Ove odredbe se posredno odnose i na privatne arhive bilo da se radi o građi koja je nastala u radu političkih partija ili stranaka, privatnih preduzeća, istaknutih kulturnih, javnih, političkih i drugih ličnosti, odnosno porodičnih i ličnih arhiva.

Navedenim Zakonom data je i nadležnost Državnom arhivu Crne Gore da „vrši kontrolu nad radom stvaralaca i imaoca arhivske građe kao jednom od vidova zaštite arhivske građe.

Zakon dozvoljava pravnom i fizičkom licu da arhivsku građu koja je u privatnoj svojini može prodati, stim da Arhiv ima pravo preče kupovine. Stranom državljaninu je zabranjena prodaja arhivske građe.

Drugi propisi kojima se uređuje zaštita privatne arhivske građe, njeno mesto i uloga u privatnim arhivima nisu poznati. Stvaraoci i imaoci arhivske građe *moraju biti upućeni* na navedene odredbe Zakona, po kojima su dužni da *ne prave smetnje* kod uvida, u pružanju stručne pomoći i eventualno preuzimanju građe u Arhiv i sl.“ I ovakva normativna regulativa bez obzira na njenu neeksplicitnost je obavezujuća a time i korisna u zaštiti privatne arhivske građe.

Ipak treba što pre urediti i ovu oblast zakonske regulative da bi privatni arhivi odnosno privatna arhivska građa imala solidnu zaštitu.

SRBIJA

Zakon o kulturnim dobrima⁷ u svojim odredbama posebno ne ističe institut „privatni arhivi“. No to ne znači da zakonodavac i arhivska služba u Srbiji nisu dovoljno zainteresovane za zaštitu privatne arhivske građe i da se nije stručno i savesno delovalo. Član 27 navedenog Zakona predviđa da arhivsku građu koju štite nadležni arhivi čini i ona građa nastala u radu „.....verskih zajednica, kao i pojedinaca, bez obzira na to gde je i kada je nastala i da li se nalazi u ustanov-

6. „Službeni list R CG“ broj 25/92 i 87/94.

7. „Službeni glasnik R Srbije“ br. 71/1994.

vama zaštite ili van njih.“

Arhivi u Srbiji su dužni da pružaju stručnu pomoć u čuvanju kulturnih dobara (gde je uvršćena i arhivska građa)pa i svim sopstvenicima i korisnicima tih dobara⁸.

Članom 76 Zakona o kulturnim dobrima (mimo načelnih odredbi) nabraja sve institucije u kulturi koje se bave zaštitom kulturnih dobara i utvrđuje posebnim odredbama propisuje nadležnosti koje se isključivo odnose na arhive. Naime, iako se ni ovim članom ne nabrajaju imena subjekata nad kojima arhivi vrše zaštitu, nadzor, i upućuju na način korišćenja arhivske građe, ipak iz stavova 1-3 ovog člana se podrazumeva da arhivi vrše stručni nadzor i druge predviđene poslove nad arhivskom građom i registraturskim materijalom koja se nalazi van arhiva, (ne kaže gde i kod koga) predlažu otklanjanje utvrđenih nepravilnosti u pogledu zaštite arhivske građe i vrše njeno preuzimanje, čuvanje i održavanje.

Svakako, to nije dovoljno ali se arhivi u svom delovanju pozivaju i na nabrojane odredbe navedenog Zakona. U prilog tome im idu i dva stručna uputstva Arhivskog veća Srbije koja su se u praksi pokazala vrlo korisnim. Uputstvo o sređivanju ličnih i porodičnih fondova doneto je 17.VI. 1969 godine. Sledeće godine doneto je i Uputstvo o pronalaženju, evidentiranju, zaštiti i korišćenju arhivske građe u privatnom vlasništvu (17.IX 1970 godine), gde se poseban akcenat daje pronalaženju privatne arhivske građe i uspostavljanju kontakata preko komora ili drugih institucija radi prikupljanja podataka o vlasnicima privatne arhivske građe, a zatim njenom evidentiranju i korišćenju. Treba napomenuti da novi Radni tekst Zakona o arhivskoj građi i arhivskoj službi koji dobija konačnu fizionomiju i u fazi je donošenja, nabraja šta se smatra privatnom arhivskom građom, a zatim celim jednim poglavljem od devet članova uređuje obaveze stvaralaca i imalaca privatne arhivske građe.

AP Kosovo

8. U sastavu Srbije su od 1918. godine pa i Ustavom od 1990. godine i Ustavom iz 2006. godine: AP Vojvodina i AP Kosovo i Metohija. Propise koje je donosila Skupština Srbije nakon usvajanja Ustava R. Srbije iz 1990 godine odnosile su se i odnose se i na teritorije obe pokrajine. Međutim, zbog specijalnog statusa AP Kosova donela je Zakon o arhivskoj građi i arhivima „Framework for provisional Self-Government in Kosovo“ od 17. 04.2003 godine. Zakon o kulturnim dobrima jedinstveno uređuje sistem i zaštitu i korišćenje svih kulturnih dobara i utvrđuje uslove za obavljanje delatnosti zaštite kulturnih dobara. Između ostalog ovaj Zakon uređuje i arhivsku delatnost. Bez obzira na nastojanje zakonodavca da na jednom mestu-jednim zakonom do u detalje reguliše sve elemente koji bi obezbeđivali potpunu zaštitu svih pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara, pa i arhivsku građu na teritoriji Republike Srbije to mu nije sasvim pošlo za rukom. To se može urediti samo materijalnim zakonom. Od strane stručne arhivističke misli i predloga rukovodstva Arhiva Srbije kao matičnog arhiva bilo je pismenih zahteva da se pristupi izradi jenog takvog zakona. Postignut je rezultat. Urađen je Radni tekst Zakona o arhivskoj građi i arhivima i dostavljen na dalji postupak radi njegovog donošenja. Uskoro se očekuje njegovo donošenje.

9. „Framework for provisional Self-Government in Kosovo“ od 17.04. 2003 godine.

Na prostorima AP Kosova i Metohije u cilju „efikasnog čuvanja i uspešnog korišćenja arhivske građe, usvojen je Zakon o arhivskoj građi i arhivima“⁹.

U stavu 1 člana 3 ovog Zakona nabrojani su subjekti koji stvaraju arhivsku građu i druga dokumenta: „javni i nejavni organi, pravna ili fizička lica tokom njihove delatnosti od trajne vrednosti za nauku, kulturu i za opšte javne potrebe“. Arhivska građa može biti „javna i privatna“ navodi se u članu 6 stav 1, a u stavu 3 istog člana predviđeno je ko stvara privatnu arhivsku građu. Privatna arhivska građa stvara se od fizičkih i privatno pravnih subjekata koji obavljaju poslove, delatnosti ili aktivnosti od opšteg interesa.

Pored toga Zakon je posebnim poglavljem uredio oblast „privatne arhivske građe i privatne arhive“. Privatna arhivska građa smatra se ona građa koja se nalazi u svojini fizičkih ili pravnih subjekata. Privatni arhivi se osnivaju, organizuju i funkcionišu i podležu režimu kao i javni arhivi. Ukoliko se menja svojinski odnos konkretne arhivske građe vlasnik privatnog arhiva je dužan da u roku od 7 dana o

tome obavesti kolektiv kosovskih arhiva.

Vrlo je bitno i to što je predviđeno da arhivska građa privatnih subjekata u društvenoj svojini koja se transformiše u privatnu svojinu ostaje u javnom vlasništvu, upravljanju i javnoj upotrebi. Kod svojinske transformacije društveni pravni subjekti dužni su da u roku od 7 dana informišu Upravu kosovskih arhiva.

Svi subjekti koji po bilo kom osnovu raspolažu privatnom arhivskom građom dužni su da informišu nadležni arhiv o njenom posedovanju, uredno je čuvaju, i upotrebljavaju i vrše tačnu registraciju, da dozvole nadležnom arhivu neometan uvid u pogledu njenog pravilnog postupanja i čuvanja. U suprotnom, nadležni arhiv može privremeno ili trajno oduzeti tu arhivsku građu.

Arhiv pod istim uslovima za privatnu arhivsku građu ima pravo preče kupovine. Međutim, kod raspolaganja arhivskom građom koja je stvorena radom pojedinaca, porodica, nevladinih organizacija, visokih državnih, političkih, javnih, kulturnih i naučnih ličnosti proglašena od istorijskog interesa, *javni arhiv je jedini subjekat koji može otkupiti odnosno uzeti u posed tu građu.*

HRVATSKA

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima¹⁰ već u stavu 2. člana 2. decidirano kaže „arhivska građa i registraturski materijal zaštićena je bez obzira na to u čijem je vlasništvu ili posedu, odnosno kod koga se nalazi, bez obzira da li je registrovana ili evidentirana“. Time u načelu Opštim odredbama Zakona zaštićena je i građa u privatnom vlasništvu. U Hrvatskoj se dosta ozbiljno prišlo „privatnom arhivskom gradivu“ gde čak celo jedno poglavlje Zakona razrađuje ovu oblast (član 29-38). Inače, privatnom arhivskom građom smatra se ona građa nastala radom privatnih i pravnih lica i fizičkih osoba, ukoliko nije nastala obavljanjem javnih i drugih funkcija i ako nije u državnom vlasništvu.

Imaoci privatne arhivske građe po bilo kom osnovu dužni su da vode Upisnik sa sledećim podacima: ime, prezime, matični broj i prebivališta vlasnika, ko je stvaralac te građe, opis sadržaja, vremenski raspon i količina te građe, datum upisa i broj rešenja o proglašenju te građe spomeničkom baštinom.

Na imaoce i stvaraocce privatne arhivske građe primenjuju se odredbe ovoga Zakona, kao i kod javne arhivske građe.

Imaoci privatne arhivske građe obavezni su da obaveste nadležni arhiv o njenom posedovanju, da čuvaju tu građu, srede i izrade popis, te da dopuste ovlašćenom licu nadležnog državnog arhiva i da izvrši uvid, a po potrebi, i sprovede sigurnosno snimanje. Ukoliko imaoac nije u mogućnosti da postupi po ovim obavezama iz bilo kog razloga, Državni arhiv će rešenjem odrediti da se ta građa preda arhivu dok se ne steknu uslovi, odnosno ne postupi po rešenju. Zalbom koja se podnosi Ministarstvu kulture odlaže se izvršenje tog rešenja. Inače, vlasnik privatnog arhiva može tu građu dati na čuvanje, darovati ili prodati Državnom arhivu. U tom slučaju korišćenje arhi-

10., „Narodne novine“ 105/1997.

vske građe omogućeno je pod istim uslovima ako se drugačije ne dogovori. I kaznenim odredbama ovim Zakonom štiti se arhivska građa u privatnom vlasništvu.

MAKEDONIJA

*Zakon za arhivska građa i Zakon za izmjenjivanje i dopolnivanje na Zakonot za arhivskata građa*¹¹ neposredno u svojim odredbama ne spominje institut „privatni arhivi“ pa čak ni termin arhivska građa u privatnom vlasništvu.

Pod registratorskim materijalom, kao izvorom arhivske građe, smatra se, članuom 2 ovog Zakona i dokumentarni materijal nastao u radu: „... političkih partija, pojedinaca koji samostalno vrše delatnost ili profesiju fizičkih, i drugih pravnih lica“.

Slično kao kod jednog broja zakona koji obrađuje ovaj rad, iz člana 3 ovog Zakona da se zaključiti „da se arhivska građa i dokumentarni materijal štiti nezavisno od vremena, mesta i načina njihovog nastanka, vlasništva i evidentiranosti“.

Članom 9. Zakona, opreza radi da bi se izbegla zloupotrebe predviđeno je „da radnici koji imaju registratorski materijal i arhivsku građu ne mogu za sebe ili za druga lica sakupljati arhivsku građu“.

U poglavlju Zakona „Prava i dužnosti imaoaca registratorskog materijala i arhivske građe“ predviđene su obaveze i dužnosti imaoaca koji posebno ne izdvaja arhivsku građu privatnog vlasništva. Preduzeća i druga pravna lica, pojedinci koji samostalno vrše svoju delatnost ili profesiju i fizička lica mogu svoju arhivsku građu da daju na čuvanje ili poklone određenom arhivu.

Građa u vlasništvu građansko-pravnih lica i pojedinaca koji samostalno vrše delatnost i fizička lica ne smeju otuđiti ili je na drugi način ustupiti stranom fizičkom ili pravnom licu.

Pravo preče kupovine kod prodaje arhivske građe pojedinaca, preduzeća ili drugih pravnih lica ima arhiv. Rok i pod kojim uslovima arhiv nije voljan ili nije u mogućnosti da kupi ponuđenu arhivsku građu predviđen je odredbama ovog Zakona. Ovim Zakonom je predviđena i obaveznost nadzora nad arhivskom građom i registratorskim materijalom pa se pod tim mogu podvesti i svi imaoци i stvaraoci arhivske građe.

BOSNA I HERCEGOVINA

11. „Službeni vesnik na R.Makedonija“, broj 36/95.

12. Ovde će se bliže uneti odredbe koje regulišu pitanje zaštite privatne arhivske građe Zakonom o arhivskoj građi i Arhivu republike Bosne i Hercegovine, dok će se takođe u nešto manjem obimu obraditi i odredbe Zakona o arhivskoj građi Federacije u Bosni i Hercegovini i Zakona o arhivskoj građi i arhivima Republike Srpske.

13. „Službeni glasnik BiH“ broj 16/2001.

Republika Bosna i Hecegovina¹²

Članom 2 Zakona o arhivskoj građi i arhivu BiH¹³ predviđeno je da je arhivska građa „državno dobro od opšteg interesa i značaja i

deo domaće i svetske kulturne baštine i da ona bez obzira na to u čijem je vlasništvu ili posedu mora biti šticeana, registrovana i evidentirana“. Tim članom je napomenuto i to da se na zaštitu arhivske građe primenjuju i drugi propisi, pa i propisi entiteta.

Poglavljem III „Privatna arhivska građa“ obrađena je ona građa koja je nastala radom pravnih i fizičkih lica ako nije nastala u obavljanju javnih službi ili u državnom vlasništvu. Arhiv BiH u dogovoru sa entitetskim arhivima utvrđuje „popis pravnih osoba imaoaca arhivske građe u privatnom vlasništvu, za koju po svojoj stručnoj oceni utvrdi da je od interesa za državu“. O tome se vodi registar. U nadležnosti Arhiva BiH dato je pravo inspekcije nad arhivskom građom u privatnom vlasništvu. Na imaoce i stvaraocce privatne arhivske građe primenjuju se odredbe ovog Zakona.

Imaoci privatne arhivske građe obavezni su da je čuvaju, sređuju i popišu, dozvole ovlašćenoj osobi nadležnog arhiva pregled, popis i izučavanje u sigurnosne svrhe, obaveste nadležni arhiv o svim promenama i omogući snimanje te građe po zahtevu arhiva. Privatna arhivska građa koja dođe u posed arhiva koristi se pod istim uslovima koji važe i za javnu arhivsku građu ako zapisnikom ili dogovorom nije drugačije određeno.

Ukoliko imaoce odnosno vlasnik privatne arhivske građe želi otuđiti svoju arhivsku građu dužan je prvenstveno ponuditi nadležnom arhivu. Ukoliko u roku od 30 dana arhiv ne prihvati ponudu vlasnik je može prodati trećem licu. Vlasnici privatne arhivske građe koji nadležnom arhivu prodaju građu oslobođeni su plaćanja svih vrsta poreza. Arhiv može dati premije na naknadu i onim osobama koje pomognu u pronalazanju ili evidentiranju arhivske građe.

Nakon pribavljenog mišljenja nadležnog arhiva Veće ministara BiH ili nadležna entitetska ministarstva daju saglasnost o mogućnosti iznošenja iz BiH privatne arhivske građe.

Federacija Bosna i Hercegovina

Zakon o arhivskoj građi BiH¹⁴ posebno ne obrađuje-uređuje zaštitu privatne arhivske građe. Verovatno i zbog toga što je to bliže obrađeno Zakonom o arhivskoj građi i arhivima BiH čije se odredbe posredno odnose i na prostore Federacije BiH.

Članom 9 stav 2 predviđeno je da se arhivska građa nastala delovanjem privatnih pravnih i fizičkih lica smatra „*njihovo vlasništvo ukoliko nije nastala u vršenju javnih vlasti ili javne službe, ali podliježe stručnom nadzoru Arhiva Federacije*“.

Pošto uređenje privatne arhivske građe podpada pod odredbama ovog Zakona to su stvaraoci i imaoce arhivske građe „dužni da kod predaje te građe dati pismeno mišljenje o načinu i uslovima njenog korišćenja“

Prema članu 26 ovog Zakona stvaraoci i imaoce arhivske građe u privatnoj svojini dužni su da je prijave Arhivu Federacije i dostave potrebne podatke za evidencije.

14. „Službene Novine Federacije“ broj 45/2002.

Radi naučnih i stručnih potreba Arhiv Federacije BiH može građu snimati i preduzimati konkretne mere zaštite. Kod eventualne prodaje privatne arhivske građe, to je regulisano na isti način kako je to regulisano Zakonom Republike BiH.

Republika Srpska

Zakon o arhivskoj delatnosti Republike Srpske¹⁵ nema posebno poglavlje „privatna arhivska građa ili privatni arhivi“, kako je to predviđeno u Zakonu o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine, ali se u pojedinim njegovim članovima propisuje: „da se registarski materijal i arhivska građa nastala u radu privatnih preduzeća, građansko-pravnih i fizičkih lica privatna svojina i nalaze se pod kontrolom i zaštitom Republike, odnosno Arhiva Republike Srpske“.

Isto tako, svako građansko pravno i fizičko lice dužno je da arhivsku građu prijavi nadležnom arhivu i dostavi mu potrebne podatke za evidencije, kao i da za potrebe naučne i stručne obrade Arhiv može snimati i preduzimati druge mere zaštite i da posebno vodi evidencije te arhivske građe i sl. Arhivska građa u privatnoj svojini, građansko-pravno i fizičko lice ne može se prodati niti na drugi način ustupiti stranom državljanu. Isto kao i po Zakonu BiH regulisan je postupak prodaje arhivske građe u privatnoj svojini i postupak kod njenog njenog iznošenja u inostranstvo i dr.

SLOVENIJA

*Zakon o varstvu dokumentarnih in arhivskoga gradiva ter arhivih (ZVDAGA)*¹⁶ je kroz poglavlje „Posebna arhivska građa“ propisao način evidentiranja i čuvanja posebne arhivske građe, dužnosti vlasnika te građe, uvoz, izvoz, iznošenje kao i prodaju te građe, postupak za slučaj njenog ugrožavanja, učešću države u pospešivanju njenog čuvanja, kao i čuvanje arhivske građe Rimokatoličke crkve i drugih verskih zajednica.

Za predpostavku da se određeni dokumentarni materijal smatra arhivskom građom evidentiranja vrši nadležni arhiv. Evidencije o ličnim i drugim podacima koje su neophodne za odgovarajuću ocenu i označavanje građe vrše nadležni arhivi. Podaci koji se trajno čuvaju sadrže ime vlasnika odnosno imaoca te građe. Naime, za fizičko lice unosi se: lično ime, identifikaciona oznaka i meso i adresa prebivališta, a za pravno lice naziv i sedište firme, poslovni naziv, identifikaciona oznaka i dr. Na osnovu tih evidentiranja Državni arhiv svojom odlukom o čemu se vodi uredna dokumentacija proglašava određenu dokumentarnu građu za arhivsku. Odlukom se određuju i dužnosti vlasnika.

Arhivsku građu iz stranih izvora dozvoljeno je uvoziti shodno međunarodnim propisima i propisima zemlje izvoznika.

Na predlog vlasnika arhivske građe uz prethodno stručno

15. „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 35/1999 i 9/2000.

16. „Uradni list R Slovenije“ br. 30/2006.

mišljenje nadležnog arhiva Ministar nadležan „za arhive“ može dozvoliti privremeni ili trajni izvoz posebne arhivske građe. U tom slučaju vlasnik je dužan da pre izvoza dozvoli da se ta građa fotokopira u nadležnom arhivu. Međutim, arhiv određuje deo arhivske građe koju je zbog posebne važnosti za nauku i kulturu zabranjeno trajno izvoziti. Inače, Vlada Slovenije propisuje u kojim se slučajevima pretpostavlja da posebna dokumentarna građa ima svojstvo arhivske građe.

Republika Slovenija ima pravo preče kupovine, kod prodaje posebne arhivske građe. To pravo Republika može prepustiti lokalnoj zajednici. Vlasnik se prethodno obraća nadležnom ministru. Ministarstvo će se nakon prethodno pribavljenog stručnog mišljenja nadležnog arhiva u roku od 60 dana opredeliti i obavestiti o tome vlasnika i druge zainteresovane-nadležne strane.

Ukoliko se desi da se posebna arhivska građa nalazi u opasnosti po bilo kom osnovu o tome se obaveštava nadležni arhiv. Radi pospešivanja čuvanja posebne arhivske građe država u budžetu obezbeđuje posebna sredstva.

Kao posebna arhivska građa smatra se i arhivska građa verskih zajednica pa se i na njih odnose odredbe ovog Zakona, koji regulišu čuvanje posebne arhivske građe. Arhivska građa Rimokatoličke crkve odabira se u skladu sa propisima crkve i ima status arhivske građe. Nadležno ministarstvo u dogovoru sa Slovenačkom crkvenom konferencijom utvrđuje posebne uslove za obavljanje arhivske delatnosti i određeni iznos sredstava za sprovedene poslova zaštite arhivske građe Rimokatoličke crkve.

DRŽAVE JUGOISTOČNE EVROPE (ALBANIJA, BUGARSKA, MAĐARSKA I RUMUNIJA)

ALBANIJA

U Zakonu br. 9154 od 06.11.2003. godine u arhivima (LAW NO 9154, of date 06.11.2003. ON ARCHIVES) u glavi II član 8 piše da: “vladine i nevladine institucije, privatna i fizička lica koja imaju dokumenta koja su proglašena od značaja za nacionalnu istoriju dužna su da, shodno propisima, predaju informacije o takvim dokumentima radi registracije u nadležnim državnim arhivima”.

Glava IV Zakona nosi naslov “Privatni arhivi”. Članu 25 navodi da privatni arhivi mogu da sprovode svoju delatnost nakon što dobiju licencu od Visoke komisije arhiva sa predlogom Generalnog direktorata arhiva. Kriterijume za izdavanje licenci definiše Savet ministara. Vlasništvo kojim upravljaju privatni arhivi uživa istu zaštitu države kao i javni arhivi. U sledećim članovima dalje se navodi da iz istorijskih razloga ili javnih interesa dokumenta privatnih arhiva mogu biti proglašena za nacionalna i istorijski važna. Proglašenje tih nacionalnih i istorijskih dokumenata koji čuvaju privatni arhivi ne ograničava ni menja pravo vlasništva.

Kada Generalni direktorat arhiva odluči da inicira proceduru za proglašenje dokumenata u posedu privatnih arhiva za dokumenta od nacionalnog i istorijskog značaja o tome obaveštava vlasnika tih dokumenata.

Proglašenje takvih dokumenata ne treba da bude prepreka za transfer tih i drugih prava na njima. U slučaju promene vlasništva nacionalno i istorijsko važnih dokumenata privatni arhivi su obavezni da o statusu tih dokumenata obaveste buduće kupce.

Kada za određena dokumenta dospe rok za uništenje dužni su da pribave pismeno odobrenje od strane nadležne arhivske vlasti, po postupku koji važi i za državne arhive. Pravo preče kupovine kod tih i drugih dokumenata ima Generalni direktorat arhiva koji predstavlja albansku državu. Pri Generalnom direktoratu postoji Stalna komisija eksperata koja procenjuje da li treba dati saglasnost i pod kojim uslovima o prodaji takvih dokumenata.

Privatni arhivi su dužni da proglašena dokumenta za nacionalno i istorijsko značajna vrše: evidentiranje u registrima državnih arhiva, centralnim ili lokalnim u saglasnosti sa zakonodavstvom i kulturnim nasleđem.

Dokumenta nevladinih entiteta, privatnih pravnih i fizičkih lica, i dokumenta onih lica od značaja iz sfera nauke, politike, kulture, koja su stvorena izvan njihovih državničkih funkcija, a proglašena su za nacionalno i istorijski značajna, sporazumno se predaju nadležnom arhivu od strane njih samih ili njihovih naslednika.

Nevladine organizacije, privatna pravna i fizička lica koja poklanjaju, ostavljaju na čuvanje ili nasleđe, ili čak prodaju važna dokumenta, dobivaju besplatne reprodukcije. Ukoliko vlasnici vrednih dokumenata prestanu sa aktivnostima a nemaju zakonskog naslednika dužni su da tu građu deponuju u državnim arhivima.

BUGARSKA

Zakon o državnom arhivskom fondu (Закон за държавния архивен фонд) od 5.07.1999 godine sa izmenama i dopunama od 18.12. 2001 godine uglavnom reguliše zaštitu dravne arhivske građe Bugarske. Shodno odredbama ovog Zakona u Državni arhivski fond mogu da se uključe i dokumenti privrednog, naučnog, kulturnog, političkog, crkvenog i drugog karaktera dokumenta u vlasništvu građana i njihovih udruženja. Građani ne mogu da poseduju dokumenta udruženja i organizacija, niti da ih iznose izvan zemlje i da sa njima raspoložu. Ne mogu preko granice da iznose lična dokumenta koja predstavljaju interes Glavne uprave arhiva bez odobrenja Glavne uprave arhiva.

Lične arhive i dokumente građana i pravnih lica primaju se u Državni arhivski fond putem poklona, zaveštanja ili otkupa od takvih stvaralaca ili lica koja ih poseduju.

Lični arhivi i dokumenta koja predstavljaju vrednost za državu ili društvo, a postoji opasnost da budu uništena, ili iznesena

izvan zemlje, mogu nakon smrti onih koji su ih stvorili da budu preuzeta u cilju očuvanja imovine za potrebe države ili društva.

Pribavljanje ličnih arhiva i dokumenata za Državni arhivski fond povlači za sobom autorska prava.

Političke partije, organizacije, pravna i fizička lica čija arhiva je bila bespravno uključena u Državni arhivski fond ili konfiskovana od strane države pa se ta deponovana dokumenta koriste mimo njihove volje, imaju pravo da traže povratak dokumenata.

Kod darivanja, zaveštanja i prodaje ličnih arhivskih fondova Državnom arhivskom fondu ne plaćaju se nikakve takse.

MAĐARSKA

Aktom broj LXVI of 1995 on Public Records, Public Archives, and the Protection of Private Archives, poglavljem V regulisao je pitanje privatnih arhiva „Protection of private Archives“. Mađarsko arhivsko zakonodavstvo je u ovoj delatnosti odmaklo svojom progresivnošću daleko ispred zakonodavstava zemalja koje obrađuje ovaj referat.

Agencija ili pravno lice koja nema javni karakter, a poseduje dokumenta trajne vrednosti i želi da se saglasi sa načelnim odredbama važećih propisa iz arhivskog zakonodavstva, a hoće da osnuje privatni arhiv ima pravo da podnese uz prethodnu preporuku Arhivskog inspektorata Ministru za kulturnu baštinu zahtev za otvaranje „otvorenog“ privatnog arhiva.

Otvoreni privatni arhiv je u obavezi da Nacionalnom arhivu radi registracije dostavi popis arhivske građe. Takođe je u obavezi da se shodno propisanim uslovima za privatne arhive pridržava osnovnih principa: opisa, stručnog i bezbednog staranja, obradi i pristupu takvoj građi. Pored toga privatni arhivi su u obavezi da pružaju informacije, dostavljaju podatke, omogućavaju besplatni pristup i najzad pozajmljuju ta dokumenta Nacionalnom arhivu.

Neispunjavanje navedenih obaveza povlači za sobom njegovo brisanje iz registra, dok će ministar preduzeti inicijativu za proglašenje građe tog arhiva zaštićenom.

Otvorenom privatnom arhivu garantovaće se budžetska pomoć. Isti je slučaj i sa otvorenim arhivima političkih partija.

Otvoreni privatni arhivi sa izuzetkom javnih dokumenata mogu prikupljati „svu građu“. Takođe i crkveni arhivi mogu prikupljati i građu obrazovnih institucija iz nadležnosti crkve koja se smatra javnom građom.

Ministar može dozvoliti da se originalna arhivska građa iz kapitola ili drugih crkvenih tela izmesti u nadležne „domaće crkvene arhive“, javne ili u otvorene privatne arhive, s tim da garantuju poštovanje zakonskih propisa u odnosu na čuvanje, rukovanje i korišćenje preuzete građe.

Treba napomenuti da je agencijama koje nemaju javni karakter omogućeno da mogu stvariti sopstvene načine upravljanja svojim tekućim dokumentima i da mogu tražiti pomoć javnih arhiva.

Zakonom o zaštiti kulturne baštine Mađarske Nadležni organ je ovlašćen da proglasi privatnu arhivsku građu trajne vrednosti zaštićenom: ličnosti koje su igrale značajnu ulogu u društvu, politici, nauci, privredi, kulturi; agencija koje nemaju javni karakter a koje su prestala sa radom i nemaju pravnog sledbenika ; privatizovanih državnih privrednih preduzeća; kao i dokumenta koja su se čuvala u privatnim arhivima, a „ispisuju se iz registra otvorenih privatnih arhiva“.

Dokumenta stvorena radom državnih privrednih preduzeća mogu biti uništena samo u saglasnosti javnog arhiva, čak i nakon privatizacije takvog preduzeća. Ukoliko novi vlasnik ne želi da čuva dokumenta koja ne treba uništiti dužan je da ih preda arhivu, a ukoliko to ne prihvati nadležni arhiv će ih proglasiti zaštićenim.

RUMUNIJA

U Zakonu o državnom arhivu „LAW of the National Archives“-Law No. 16/ 12april 1996 godine, posebno se obrađuje sistem zaštite i privatne arhivske građe.

U osnovnim odredbama Zakona se navodi da dokumenta koja stvaraju „državni organi, državne ili privatne kompanije, ekonomske, društvene, kulturne, vojne i verske organizacije, kao i individualci, su istorijski izvori i predstavljaju nacionalni arhivski fond Rumunije i uživaju specijalnu zaštitu.“

Istaknuto je da u nacionalni arhivski fond Rumunije ulaze i memoari, rukopisi, proklamacije, apeli, oglasi ispovesti, svedočenja i dokumenta nastali van zemlje od strane Rumunskih autora.

Navedenim Zakonom je omogućeno privatnim organizacijama i privatnim licima da značajna dokumenta mogu dati na čuvanje ili ih doniraju bez ikakvih taksi i naplata.

Institut „preče kupovine“ je prisutan i u arhivskim propisima Rumunije. Naime, kad imaoc namerava da proda arhivsku građu dužan je da nameru saopšti nadležnom arhivu. Arhiv je u obavezi da se u roku od 60 dana izjasni dali ima nameru da ponuđenu građu otkupi.

Dokumenti praktične vrednosti predstavljaju osnov za izdavanje određenih izvoda, kopija, sertifikata, a odnose se na individualna ljudska prava treba da se čuvaju kod njihovih stvaralaca i imalaca. Popis tih dokumenata koja su od trajne vrednosti imalac je dužan da dostavi Nacionalnom arhivu.

Prestankom postojanja imaoaca odnosno stvaraoca dokumenata a njegove aktivnosti ne preduzme njegov sledbenik iste će preuzeti Nacionalni arhiv, dok će dokumenta praktične vrednosti u vezi sa individualnim pravima građana preuzeti-preneti Ministarstvu rada

i socijalne zaštite.

Treba izneti i to da u svim slučajevima preuzimanja dokumenta, izuzev deponovanih, kada jedanput uđu u Nacionalni arhiv ne mogu više da budu povučeni iz njegove nadležnosti.

U pojedinim zakonima se ne spominje ni institut privatni arhivi pa čak ni arhivska građa u privatnom vlasništvu (privatna arhivska građa). Međutim, u daljim (posebnim) odredbama ili poglavljima to se negde manje, a negde više, samo obrađuje.

U pojedinim zakonima dat je veliki prioritet ovom vidu zaštite arhivske građe pa čak i po celo poglavlje (Mađarska, Albanija, Slovenija, Hrvatska). Mađarski propisi su u ovom pravcu odmakli ispred drugih zemalja.

Arhivsku građu, bez obzira ko je njen stvaralac ili imalac, treba štiti: zakonskim i podzakonskim propisima koji regulišu ovu oblast kulturne delatnosti, preporukama i drugim propisima koja donosi UNESCO ili svetska arhivska asocijacija (ICA), internim propisima koja donose državni arhivi koji moraju biti usaglašeni sa zakonskim propisima konkretne zemlje, poštovanjem arhivističkog KODEKSA, iskustvima drugih zemalja, sopstvenom praksom i svesću i savešću arhivista, stvaralaca i imalaca te građe.

Privatna arhivska građa mora biti zaštićena i zaprećenim zakonodavno pravnim merama¹⁷. Naime, arhivska građa građansko-pravnih lica ili pojedinaca, koja je stečena prikrivanjem, krađom, nedozvoljenom trgovinom, (kupovina, otkup, prekup i sl.), prisvajanje i sl. smatra se da je pribavljena prekršajnim ili krivičnim radnjama. Te mere propisuju krivični zakoni zemalja ili materijalni zakoni koji regulišu arhivsku delatnost¹⁸. Treba istaći i to da uglavnom propisi svih zemalja predviđaju da građansko- -pravna lica ili pojedinci ne mogu posedovati arhivsku građu ili registraturski materijal nastalu radom državnih organa ili organizacija. U koliko se iz bilo kojih razloga takva građa nađe kod njih dužni su da je predaju nadležnom arhivu.

Vlasništvo nad arhivskom građom koja je stvorena radom i aktivnostima političkih partija i stranaka, crkava i religijskih organizacija i drugih nedržavnih organizacija, ne bi smeo biti predmet trgovine. Nadležna tela moraju da registruju, čuvaju i štite i arhivsku građu koja čini nedržavni arhivski fond.

Bez obzira da li ima ili nema posebnog zakona ili posebne normativne odredbe koji omogućava ili ohrabruje građane ili organizacije da čuvaju ili omoguće uvid u privatne arhive (poslovne arhive) od strane nadležnih organa mora se naći pravni izvor sa zakonskom snagom (popuniti pravnu prazninu) da se to učini mogućim.

Da dokumenta državnog arhivskog fonda ne bi trebalo vraćati njihovom ranijem vlasniku jer je to javno dobro, ali o trošku nadležnog arhiva prethodni vlasnik može dobiti fotokopije te građe.

Da nedržavne institucije koje poseduju arhivsku građu privatnog vlasništva moraju da usaglase uslove za zaštitu dokumenta prema zakonskim propisima ili uputstvima nadležnih državnih institu-

17. Neupućeni vlasnik ili imao arhivske građe iz straha od zaprećenih arhivskih sankcija za neprijavlivanje građe ipromena u vezi sa njom i dr. izbegava kontakte sa nadležnim arhivom jer se plaši navodnog oduzimanja i kažnjavanja. I iz tih razloga ostaje jedan broj neidentifikovanih imalaca arhivske građe. Arhivi bi ovde morali odigrati veliku ulogu kako u psihološkom delovanju i informisanosti i neposrednom ostvarivanju kontakata sa imaozima građe. Znači **kod imaoza arhivske građe koji nisu njeni stvaraoci treba stvoriti poverenje**. Taj trud nije ni malen ni lak.

18. Jovan P. Popović, *Arhivska građa u privatnom vlasništvu kroz arhivsko zakonodavstvo* «Sodobni arhivi» Maribor 1985 godine.

cija i da ih u svemu primenjuju.

Da se pojedincima koji prijave ili predaju otkrivena dokumenta nedržavnih organizacija nadležnom arhivu (pronađena u raseljavnim stanovima, na otpadima, kontenejrima ili kupljena kod preprodavaca – najčešće laika) dodeliti prikladnu nagradu, jer se time ne samo animiraju i druga lica da u sličnim slučajevima postupe na isti način, već to ima psihološki karakter.

Da se arhivska dokumenta koja se nalaze u nezakonitom posedu, predaju zakonitim vlasnicima u saglasnosti sa zakonodavstvom zemlje i aktima nadležne teritorijalne arhivske organizacije.

Vlasništvo kojim „upravljaju“ privatni (registrovani) arhivi treba da ima istu zaštitu kao ono koje se nalazi kod javnih arhiva. Države bi trebale da kroz finansijske planove predvide u godišnjim budžetima sredstva i za privatne arhive. Dostup arhivskoj građi za korišćenje bio bi pod istim uslovima kao i kod javnih arhiva.

I najzad, predstavnici arhiva imaju veliku ulogu da steknu poverenje kod imaoaca arhivske građe koji nisu njeni vlasnici, prilikom ostvarivanja neposrednog kontakta psihološkim delovanjem i informisanjem.

